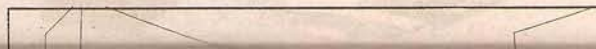

פרויקט הגמר של שמעיה צרפתי. היאטרון בנמל יפו

בזכות עצמם

המאה, וכבר אין לו סכלנות. אין סיבה שקבוצה מצומצמת תשלוט בשוק כל כך הרבה שנים. נוצר פה מצב של כמעט גילוי עריות.

נעמה שבתאי, רענו גבאי,

בזכות עצמם

נעמה שבתאי, רענן גבאי, שמעיה צרפתי / לא דור

אנחנו בכלל לא דור

נעמה: אמ מדברים על דורות בארצות הישראלית, מה שמציין אותנו, כך זה נראה לי, הוא שאנחנו לא דור. אנחנו אנשים שיש להם כמה דברים במשותף, למשל הגיל או בית הספר שבו למדנו, יזה כמעט הכול. מעבר לזה כל אחד פועל בנפרד, והדברים שמעסיקים אותנו שונים מאוד לשני. מה שמאפיין את שלושת המשוחחים כאן, וזה נתון מקרי, הוא שלשלושתנו אין קרובי משפחה אדריכלים ולא נשמנו ארכיטקטורה בבית, ואנחנו צריכים להתחיל הכול מאפס. מעבר לזה, לכל אחד יש את האמת שלו ואת הטעם שלו ואת השאיפות שלו. אולי אפשר לומר עלינו שאנחנו דור מזוין.

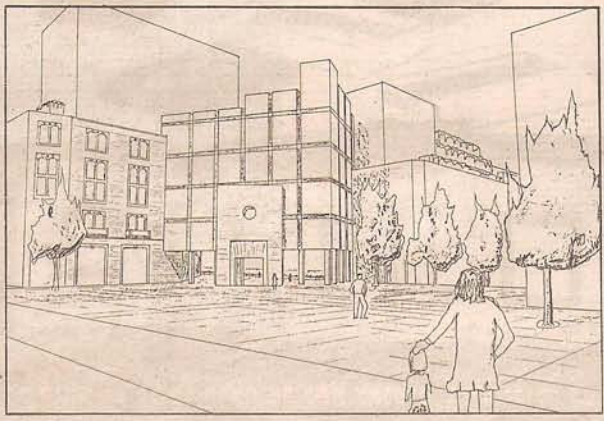
עם כל הכבוד לפלסוף, לא נוהנים לנו לתכנן אפילו מעקה

נעמה: עם כל הכבוד למקצוע, ואחרי כל הפלסוף של הלימודים וההרגשה שהנה מחר כבר נתחיל לשנות את העולם, אנחנו מסיימים בית ספר, מתחילים לעבוד כשכירים, ופתאום אנחנו נמדדים לפי כמה שעות נוספות אנחנו מוכנים להישאר במשרד. אנחנו יושבים שם כל היום ליד השולחן ועובדים עם ניירות, לא עם החומר ולא עם האנשים, שזה הדבר הכי חשוב בארכיטקטורה. נתנים לנו משכורת גורא נמוכה, אנחנו לא יכולים לגמור את החודש, ואז, בשעות הקטנות של הלילה, כדי לשלם את שכר הדירה, אנחנו מתכננים וילות. איזו צורה יכולה להיות לווילות האלה?

שמעיה: לי יש ציפיות גדולות מהמקצוע, וחשוב לי מאוד דווקא לעבוד במשרד גדול, על פרויקטים גדולים, וללמוד. לא מעניין אותי להגיע מהר לעצמאות ולעשות וילות קטנות. אם מתעסקים בדברים קטנים, הסיכוי להשפיע אף פעם לא יהיה יותר גדול מווילה פה ושם. נכון, יש את העניין של הקריירה. שהשם שלך יהיה כתוב. אבל אני קודם רוצה לעשות עבודה טובה.

נעמה: כשאתה מתכנן לבר, בקטן, בקנה מידה של שיפוץ חדר שינה או מקלחת, אתה נוגע במשהו אמיתי. אתה הולך לבחור שיש, מנהל דיאלוג צמוד עם הקליינט שלך, אפילו שהקליינט הוא לא קבלן גדול אלא סתם אדם שבונה לעצמו וילה. אבל זה הסיפור של הארכיטקט קטורה. כשעברתי אצל רכטר, על פרויקט גדול יחסית, אף אחד לא דיבר איתי על סוגי אבן או צבעים, הכול היה בגודל, בלי להרגיש ממש מה קורה בשטח.

רענן: אני חושב שבמשרד גדול אין לך שום סיכוי, הרי לא נוהנים לך שם אפילו לתכנן ידית או מעקה לבר. אין גם אמון באדריכלים צעירים. כולם יודעים שבעזוב במוקדם או במאוחר, סביר שבמוקדם, או לא ייתנו לך להיפגש עם קליינטים, שמא תיצור קשרים. בארצות הברית, למשל, אין כמעט תופעה של אדריכל עצמאי קטן. אבל

פרויקט הגמר של רענן גבאי. מרכז ירושלים

המאה, וכבר אין לו סבלנות. אין סיבה שקבוצה מצומצמת תשלוט בשוק כל כך הרבה שנים. נוצר פה מצב של כמעט גילוי עריות. ה"אבא", שלמד אצל ה"סבא", מלמד את ה"בן", ואחר כך גם שופט את העבודה שלו, ובסוף יוצאים מונגולואידיים.

נעמה: לאגורה שלנו אין ביצים, אין לה חוקים, אין לה כלום. היא לא מצליחה להגן עלינו ולשמור על כבוד מינימלי. קליינט יכול לפנות לחמישה אדריכלים בלי להודיע להם בכלל שהם בתחרות, וכי מובן בלי לשלם להם, אנשים חושבים שהכול מותר כאן. מצד שני, אין כאן כמעט תחרויות תכנון פתוחות, אמיתיות, עם חוקי משחק הוגנים, שזאת הדרך האחת והיחידה להכניס אדריכלים חדשים ולא מוכרים למערכת, פשוט על סמך הכשרון שלהם.

רענן: יוצא שבליט ברירה, מורידים את המקצוע לזנות. אדריכלים מנסים בכל ררך להשיג עבודה, ותמיד הקליינט ימצא אדריכל אחר שייקח פחות כסף. ותאמינו לי, ב"1,500 דולר לווילה אי אפשר לעשות מוצר טוב. ודווקא האנשים הפחות כשרוניים ושפחות מכבדים את המקצוע נכנעים ואומרים, זה מה שאתם משלמים, זה מה שתקבלו. אחר כך הציבור מקלל את 'בנה ביתך'. המערכת הזאת בעצם יוצרת תהליך דרוויניסטי הפוך: החלשים שורדים.

עם כל הכבוד לאגו, לפעמים צריך להוריד את הכובע

שמעיה: אותי, מה שמעניין בארכיטקטורה, זה השפה הצורנית של הבניין הבודד. ואני מאמין שבניין מוצלח ידבר גם עם הסביבה, בצורה זו או אחרת, אבל לא הייתי בוחר בזה כדבר העיקרי, כי אני רואה את הסכנה של הרדידות וההחנפות, לסביבה ולציבור.

רענן: אם אתה לא מנסה להשתלב בסביבה באופן פעיל, ולהכין שלפעמים צריך להוריד את הכובע למרות שאתה גורא רוצה לבטא את עצמך, אז מה שקורה זה מה שאתה רואה מסביבך כאן ברחובות.

נעמה: אני חושבת שהצרה מתחילה בפקולטות לאדריכלות. המסר שלהן לסטודנטים הוא שאם לא פוצצת את העולם, אז אתה נחשב למשעמם. דוחפים אותנו לעשות דברים שהערך הכי חשוב בהם הוא המקוריות בכל מחיר, ואם יש עבודה פשוטה וטובה, לא מקדמים אותה, כי הכיוון הוא צעקנות ואופנתיות. וזה בעצם מעיד על כך שאין כיוון אמיתי, ויוצר בלבול אדיר אצל הסטודנטים. אני רואה את עצמי כקונסרוטטיבית. פרויקט הגמר שלי למשל היה שקט מדי, ורק במקרה היה לי מזל, ומישהו שהוא קצת מחוץ למערכת שם לב אליו. הכיוון כאן צריך להיות עדין ומקומי, ולא האופנה האחרונה מהז'ורנל הור האחרון.

שמעיה: אני חושב שפריצות הדרך באדריכלות היו דווקא של החריגים, אלה שביטאו רצונות אישיים עזים ולא חיפשו זהות סביבית תית או הסכמה ציבורית כללית. מה שנותן ערך למה שאתה עושה, זה הגברות האישית שלך והאחריות האישית שלך.

עם כל הכבוד למוד, קודם צריך שתהיה מסוגת

שמעיה: כדי למרוד במשהו או במישהו, צריך שתהיה קודם כול מסוגרת כדי להתגבש בתוכה, כסטודנט, לפני שיוצאים לשוק ומתחיי

מצב האדריכלות 3

במשרדים של אלפי עובדים, אתה יודע שאם אתה מוכשר או תקורם, יעלו לך את השכר וייתנו לך אוטונומיה כמעט מלאה. כאן פשוט מאלצים אותך לעזוב, לפעמים כשאתה עדיין לא באמת בשל לעבוד לבר.

עם כל הכבוד למשפחה, יוצאים מונגולואידיים

נעמה: בכל מקום שקורה משהו בארכיטקטורה בארץ, מופיעים אותם חמישה-שישה שמות שכבר עשו הכול בחיים. הם אלה שמרר איינים אותם, שמצלמים אותם, מזומינים אותם להשתתף ולדבר, הם המורים בטכניון והם מקבלים את העבודות. אפילו הממסד שלנו, אגודת האדריכלים, לא מפרגן לאף אחד חדש. או ממה נתחיל? זה מין בולשביזם כזה שלא נותן לדור חדש לצמוח. מורה נורמלי צריך להיות גאה בתלמידים שלו, ולא להפריע להם.

רענן: התופעה בארץ היא שיש כמה משרדים גדולים, שמחוברים כבר עשרות שנים לגופים כמו קופת חולים או עיריות או הצבא, והם באופן אוטומטי מעבירים להם פרויקטים. ואני דווקא לא מדבר על פרויקטים גדולים, אלא על גן ילדים או בית ספר, שצעירים היו יכיר לים להשקיע בהם הרבה יותר מהמשרד הגדול, שבשבילו זה הפרויקט

עם כל הכבוד לשורשים, אין לנו פה שורשים

נעמה: כל השנים גרמו לנו לחשוב שבגלל שאנחנו כאלה "שמ" אלנים", אז אנחנו לא מרגישים קשר לארץ. עכשיו יש מין התעוררות "לאומית" באדריכלות, לא במישור הפוליטי אלא היצירתי. זאת לא המצאה ישראלית, אבל כאן זה מבטא אולי את הרצון להוכיח איזשהו קשר לארץ. אני חושבת שזה תהליך של התנגדות מסוימת, של הכרה שבסך הכול התפקיד שלנו הוא לשרת את המקום, ולא לעשות לעצמי מנו אנדרטות.

רענן: אני חושב שכן יש לזה קשר עמוק עם התהליכים הפוליטיים. נדמה לי שכל השנים רצינו להיות חלק מאירופה ומהשוק המשותף, להיות כמו אמריקה, כמו מקום אחר, כשהוא לא כמו המזרח התיכון. עכשיו אנחנו אולי מבינים שאנחנו לא יכולים להיות מקום אחר, שפה זה אמריקה. פה יכול להיות טוב, אם נעשה ארכיטקטורה שטובה למי קום, ולא נגררם לו נזק.

שמעיה: אחרי שהאופנות הצעקניות של עשרים השנים האחרונות דעכו, הדבר היחיד שהיה יכול לבוא במקומן זה החזרה אחורה, לשורשי ולפשוט. זה אולי נשמע טוב, אבל בניין צריך להיות פתור טוב ומעוצב טוב, ולא משנה אם הוא מקומי או לא. באיזשהו מקום, גם המקומיות הזאת היא אופנה. אני גם חושב שאין לנו שום שורשים אדריכליים באזור הזה. לרעתי אין גם ים תיכוניות. באגן הים התיכון יש תרבויות שונות, ואי אפשר לדבר על משהו משותף. וגם אנחנו, היי הודים, בסך הכול עם אנטי-אסתטי, ובתור אדריכלים ממילא אנחנו מחפשים פה יש מאין.

עם כל הכבוד לארץ, היינו רוצים לצאת קצת מהבצה

שמעיה: הייתי מאוד רוצה לעזוב את הארץ לתקופה ארוכה כדי לראות דברים במקור, ללמוד שם או לעבוד, מה שאצליה. בארץ, עם כל הכבוד, יש או ארכיאולוגיה או הסגנון הבינלאומי, ואין עומק. אין כאן את ההיסטוריה הרצופה, או את העוצמה שיש באימפריות התרבותיות, כמו צרפת למשל, שיצרו דברים נפלאים.

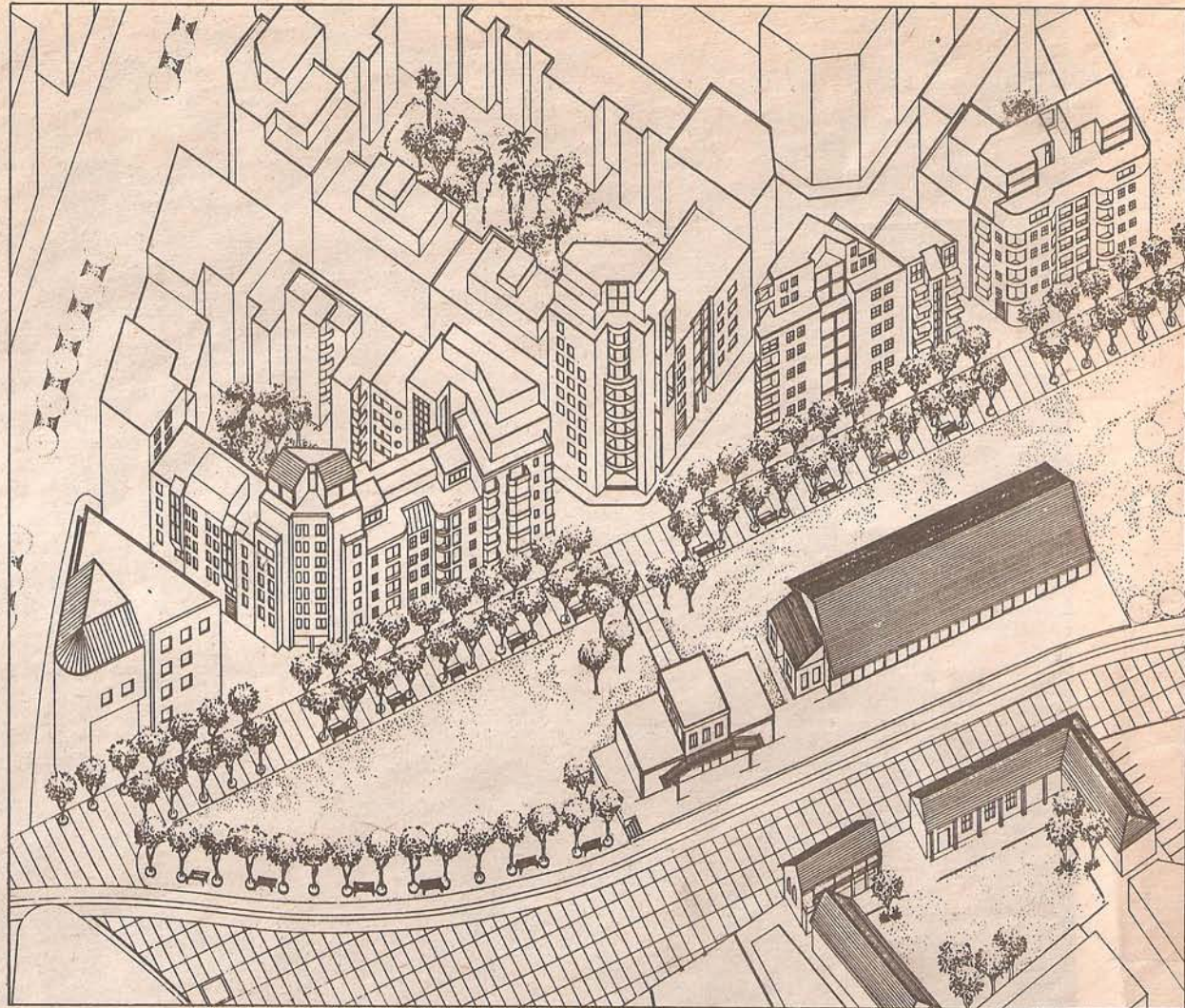
רענן: צריך שנסיעה של סטודנט לארכיטקטורה לחו"ל תהיה במלגה, מטעם המדינה. שזאת תהיה חובה, אפילו חוק. בהולנד, למשל, כל אחד יכול לקפוץ בוויקנד עם המכונית שלו לגרמניה, או ללמוד שנה בצרפת. אנחנו לגמרי מנותקים כאן, מרדשים באותה בצה כל הזמן.

נעמה: ואם לא נוסעים, לפחות שיומינו הנה אדריכלים מבחוק, ללמד או להרצות. למה אדריכל מרמת גן צריך להסביר לי על אדריכל יפני? היפני הרי חי, הוא מרצה בכל מיני מקומות בעולם, אני רוצה שיביאו לכאן את היפני עצמו.

עם כל הכבוד לציבור, הציבור לא מבין

רענן: הרי לציבור אין פעם אין כסף, אז הדבר הראשון שמקציצים בו זה השכר של האדריכל. זה הדבר הכי פחות חשוב. אדריכל זה משהו מיותר, הוא סתם מפריע לעבודה להתקדם.

שמעיה: הציבור לא מבין בארכיטקטורה, וזה לא מתבטא רק בכסף. אני לא הייתי מוכן שכל אחד ישפוט אותי. אני עושה דבר מתוך תחושה פנימית עמוקה שזה הדבר הנכון. ואני מוכן לקבל רק ביקורת היכולת. וזה מה יש. הדבר היחיד שאני יכול לעשות הוא להשתרר

פרויקט הגמר של נעמה שבתאי. שכונת מנשיה

איפה הדברים התפקשוזו אני חושבת שזה קורה כי מי שבאמת מש" פיע זה לא האדריכל, אלא זה שקובע את החוקים. הרי כל המפלצות הגדולות, אחת יותר יפה, אחת פחות, לא משנה, הן לא באשמת האדריכלים. הכוח הוא במסדר.

שמעיה: אני חושב שהאחריות היא כן של האדריכל. אם דבר הוא טוב, הוא מקרין את הנכונות שלו גם במסגרת החוקים והאילווצים. זה גם לא ריאלי שכל הבתים שייבנו יהיו מופלאים. יש שוק גם למוצרים לא הכי מוצלחים, וזה לגיטימי בעיני לגמרי. בסך הכול, ארכיטקטורה מבטאת את מצב הדברים. יכול להיות שאנחנו לא אוהבים את מצב הדברים, אבל אין כאן "אנחנו" ו"הם". הכול זה "אנחנו". זה הטעם, זאת היכולת. וזה מה יש. הדבר היחיד שאני יכול לעשות הוא להשתרר

ליים לחשוב רק על איך להתפרנס. אבל בטכניון לא צומח כלום. לא קבוצות, לא חברות, ולא דמויות של מורים כריזמטיים שיכולים לקבץ סביבם קבוצות כאלה. אין מאסטרו. אין מי ששוה לעשות איתו דברים, וגם לא משהו למרוד בו. ואם כבר יש משהו כזה, אז הוא בא ליום אחד ללמד בחיפה, וחוזר למשרד שלו בתל אביב, ולא בריוק אכפת לו מה קורה. גורו זה לא עניין של גיל. בעיני גורו זה אדם שע" דיין מחפש ולא מוכן לקבל את התשובות הבנליות, אפילו שבשטח הן בעצם עובדות. יש מעטים כאלה מבין האדריכלים שפגשתי. הרוב, לא משנה בני כמה הם, אומרים, אם הכול בסדר פחות או יותר, אז אין מה לחפש יותר. וככה נראים רוב הפרויקטים כאן. יש לי אכזבה מקהילת האדריכלים כאן. משהו כרובי שלום ונתחשנות הרדודה וכמובן

קבוצות, לא חבורות, ולא דמויות של מורים כריזמטיים שיכולים לקבץ סביבם קבוצות כאלה. אין מאסטרו. אין מי ששווה לעשות איתו דברים, וגם לא מישוהו למרוד בו. ואם כבר יש מישוהו כזה, אז הוא נא ליום אחד ללמד בחיפה, וחוזר למשרד שלו בתל אביב, ולא כדויק אכפת לו מה קורה. גורו זה לא עניין של גיל. בעיני גורו זה אדם שע"י דיין מחפש ולא מוכן לקבל את התשובות הבנליות, אפילו שבשטח הן בעצם עובדות. יש מעטים כאלה מבין האדריכלים שפגשתי. הרוב, לא משנה בני כמה הם, אומרים, אם הכול בסדר פחות או יותר, או אין מה לחפש יותר. וככה נראים רוב הפרויקטים כאן. יש לי אכזבה מקהילת האדריכלים בארץ, מהשיח הרדוד שלהם ומהפרשנות הרדודה, וכמוכּוּן גם מהעשייה עצמה. אני מוצא את עצמי הרבה פעמים רוצה לומר משהו בשיחה ואני מתאפק, כי הרמה היא של איפה קונים שיש יותר בזול, או כמה אחוזים יותר אפשר להרוויח.

עם כל הכבוד, תעשה מרפסות קופצות

נעמה: יש פה כל כך הרבה אדריכלים מוכשרים, וכל כך הרבה פרויקטים גרועים, מה קורה? הרי מי שתכנן אותם הם אדריכלים, אז

פיע זה לא האדריכל, אלא זה ששוקע את החוקים. הרי כל המפלצות הגדולות, אחת יותר יפה, אחת פחות, לא משנה, הן לא באשמת האדריכלים. הכוח הוא במסדר. שמעיה: אני חושב שהאחריות היא כן של האדריכל. אם דבר הוא טוב, הוא מקרין את הנכונות שלו גם במסגרת החוקים והאילווצים. זה גם לא ריאלי שכל הבתים שייבנו יהיו מופלאים. יש שוק גם למוצרים לא הכי מוצלחים, וזה לגיטימי בעיני לגמרי. בסך הכול, ארכיטקטורה מבטאת את מצב הדיברים. יכול להיות שאנחנו לא אוהבים את מצב הדיברים, אבל אין כאן "אנחנו" ו"הם". הכול זה "אנחנו". זה הטעם, זאת היכולת, וזה מה יש. הדבר היחיד שאני יכול לעשות הוא להשתדל לעשות את הכי טוב שאני יכול. נעמה: עם כל הכבוד, נניח ששמעיה, הכישרון הכי גדול בתל אביב, רוצה לתכנן בית. הקבלן אומר לו, אבל אני רוצה מרפסות. והעירייה אומרת לו, תעשה מרפסות קופצות. ולא יעזור לו, גם אם הוא יעשה שמיניות באוויר, לא ייתנו לו לעשות את מה שהוא רוצה. אז אפילו שיש לנו חלומות ואנחנו מוכשרים, יקצצו לנו את הכנפיים. אנחנו צריכים לדעת שזה ככה. בניין זה לא פסל, והוא לא רק שלך. אין מה לעשות, הדרך היחידה היא להיכנס למסדר, ושם להשפיע.

עם כל הכבוד לציבור, הציבור לא מבין

רענן: הרי לציבור אף פעם אין כסף, אז הדבר הראשון שמקצצים בו זה השכר של האדריכל. זה הדבר הכי פחות חשוב. אדריכל זה משהו מיותר, הוא סתם מפריע לעבודה להתקדם. שמעיה: הציבור לא מבין בארכיטקטורה, וזה לא מתבטא רק בכסף. אני לא הייתי מוכן שכל אחד ישפוט אותי. אני עושה דבר מתוך תחושה פנימית עמוקה שזה הדבר הנכון, ואני מוכן לקבל רק ביקורת מקצועית. ביקורת ציבורית על ארכיטקטורה היא דבר מסוכן. אני לא אשפוט יצירה מוזיקלית אם אני לא ממש מבין בזה, ולו רק מתוך כבוד למי שיצר אותה. רענן: יש הברדל מהותי. כמוזיקה, אתה בוחר אם לשמוע או לא, ואתה יכול לא לקנות כרטיס או לכבות את הרדיו. את הארכיטקטורה אי אפשר להכניס לאולם סגור, והציבור הוא זה שצריך להתמודד עם בניין, מהיום ועד קץ הדרות. שמעיה: השאלה היא אם ארכיטקטורה היא דמוקרטיה. לדעתי, לא.

ועמה שבתאי (29), רענן גבאי (30) ושמעיה צרפתי (35) מסיימים את הסדרה על מצב האדריכלות. הם הצעירים מכולם, כמעט לא תכננו פרויקטים משלהם, והיצירה המשמעותית ביותר בשבילם עד כה היא פרויקט הגמר שלהם בפקולטה לארכיטקטורה. שבתאי למדה ארבע שנים בבצלאל ועוד שנה בט"כניון, לקבלת התואר. פרויקט הגמר שלה היה אלטווי טיבה נועזת לתכנון שכונת מושיה. בתום הלימודים עבדה כמה שנים במשרד רכטר, וכעת היא מנסה לעבוד לבד. גבאי עבר מסלול לימודים דומה, עבד במשרדי אדריכלים בירושלים, וכעת הוא עצמאי. פרויקט הגמר שלו היה תכנון מחדש של מרכז ירושל"ים, כנגד השתלטות חרדית. צרפתי הוא בוגר הטכניון, עבד כמה שנים במשרד רכטר וכעת הוא עובד במשרד יסקי-סיוון. בפרויקט הגמר הוא מציע תיאטרון בסגנון היפּו־עכשווי לנמל יפו. שלושתם היו סטודנטים בולטים ומצטיינים. בדבריהם הם מתייחדים למוצב האדריכלות, אבל גם למצבם המקצועי האישי, כאדריכלים צעירים בראשית דרכם. באדריכלות, יותר מבתחומי אמנות אחרים, היוצר פועל מול נותן עבודה, מול תקציב ומול ממסד, הרבה לפני שהוא עומד מול או בתוך "מוצב האדריכלות". כך שאין פלא, אולי, שהשיחה עם השלושה חורגת לא פעם מתחומי הרוח ונוגעת בקרקע המציאות. היות שרק לפני שנים מעטות הם סיימו את הלימודים, בשיחתם הם מתייחסים גם לתרומה (הזעירה, בדרך כלל) של מוריהם לעיצוב השקפת עולמם.

אסתר זנדברג

צילום: טלי שני

נעמה שבתאי, רענן גבאי, שמעיה צרפתי